

навчання стилістики, а також пізнавальній активності й поповненню знань із лінгвостилістики;

5) оцінювально-рефлексійний компонент – об'єктивне самооцінювання своєї методичної підготовки до викладання стилістики в основній і старшій ланці закладів загальної середньої освіти, аналіз чинників успішності майбутньої професійної діяльності, оволодіння засобами самокорегування.

Отже, вагомими складниками професійно-методичної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури є опанування лінгводидактичних аспектів викладання стилістичних тем на уроках української мови, набуття методичних умінь упродовж педагогічної практики, поглиблення й розширення системи знань, умінь і навичок під час вивчення вибіркових дисциплін із методики навчання стилістики.

Список використаних джерел

1. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах : підручник для студентів філологічних факультетів університетів / Пентилюк М. І. та ін.; за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2005. 400 с.

КОМУНІКАТИВНО ОРІЄНТОВАНІ ДИСЦИПЛІНИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО- ПРАГМАТИЧНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Шульжук Наталія Василівна

*кандидат філологічних наук, доцент, Рівненський державний
гуманітарний університет, n_shulzhuk@i.ua*

Спілкування як процес встановлення та розвитку контактів між людьми тісно пов'язане із життям суспільства, яке сьогодні, на думку багатьох дослідників, зазнало негативного інформаційного впливу, внаслідок чого помітною стала «емоціоналізація глобального комунікативного простору й інтенсифікація соціальної, етнічної та конфесійної напруги, яка нерідко переходить в агресію» [12, с. 93]. Тому останнім часом дослідники, з одного боку, висловлюють занепокоєння щодо емоційних смислів, що їх транслює людина за допомогою мови, а з іншого, усвідомлюють необхідність відновлення

екологічного балансу у сфері мовленнєвої комунікації. У контексті антропоцентричної парадигми сучасного мовознавства [8; 9; 13] це завдання можна розв'язати в межах проблематики міждисциплінарних галузей знань, які зосередилися на пошукові того, як людина послуговується мовою та як у мовних одиницях відобразилася сама людина в усьому різноманітті своїх проявів. Лінгвістичний експансіонізм уможлиблює використання «позалінгвістичних об'єктів, які потребують нових теорій та залучення нових методів і прийомів, а також трансформації та переформатування вже наявних лінгвістичних розділів» [3, с. 6]. Тобто системне вивчення мови і мовлення сьогодні перебувають за межами класичної лінгвістики.

Спілкування за допомогою мови акцентує увагу на суб'єкті мовленнєвих дій, який визначає певний прагматичний комунікативний простір та здійснює вибір мовних одиниць, що фіксують його ставлення до дійсності й адресата. Це відкриває можливості для вивчення мови на комунікативно-прагматичних засадах, що сприяє становленню лінгвістики спілкування, репрезентованої цілим рядом дисциплін (функційна лінгвістика, культура мовлення, риторика, психолінгвістика, когнітивна лінгвістика, соціолінгвістика, етнолінгвістика, комунікативна лінгвістика та ін.). Проте пріоритет належить таким галузям знань, як прагмалінгвістика, еколінгвістика та лінгвістична конфліктологія, проблемне поле яких зорієнтоване на відновлення екологічного балансу у сфері мовленнєвої комунікації.

Мета наукової розвідки – визначити точки перетину проблематики прагмалінгвістики, еколінгвістики та лінгвістичної конфліктології як комунікативно орієнтованих дисциплін; з'ясувати їх місце у процесі формування комунікативно-прагматичних умінь майбутніх філологів.

Мовознавці усвідомлюють, що широка смислова валентність мовного знака уможлиблює його наповнення різним змістом у процесі комунікації. Саме це нерідко і стає причиною неоднозначної інтерпретації мовного знака та сигналом мовленнєвого конфлікту. Конфліктогенний потенціал мовних одиниць актуалізується (або не актуалізується) у конкретній мовленнєвій ситуації, головним

складником якої є суб'єкти комунікації (їх комунікативний досвід, мовна компетенція, мовний смак, індивідуальні мовні звички та ін.). Якщо конфліктогенний потенціал мовних одиниць не актуалізується, то формується ефективне спілкування, яке вчені пов'язують із реалізацією принципів співробітництва Г. Грайса та максимуму ввічливості Дж. Ліча [13], що створюють умови для досягнення запланованого партнерами результату. В основу ефективного спілкування Й. Стернін поклав поняття «баланс відносин»: ефективним є такий мовленнєвий вплив, за якого виконуються дві умови – досягаються поставлені завдання і зберігається рівновага між учасниками спілкування [11, с. 6]. Отже, основне – у який спосіб мовець досягає мети.

Вище викладене дозволяє стверджувати, що класичні академічні дисципліни лінгвістичного циклу самостійно сформувати мовну особистість студента-філолога не спроможні. Вони не дають можливості акцентувати увагу здобувачів вищої освіти на критеріях конфліктності спілкування, на його конвенційних нормах у контексті певної культури, на вербалізації розбіжностей комунікантів у коректній формі, на мовчанні як комунікативному акті, на таких поняттях, як «мовне насилля», «мовна агресія», «мовне маніпулювання», «словесний ярлик» та ін. [1; 2; 7].

Вивчення факторів, що негативно впливають на розвиток мови і мовлення, а також пошук шляхів вдосконалення соціальної практики спілкування стали предметом дослідження еколінгвістики [5; 10; 12; 14]. З еколінгвістичних позицій мовне насилля кваліфікують як форму мовленнєвої поведінки, що негативно впливає на комунікативну взаємодію людей, оскільки вона спрямована на деструкцію адресата та його підпорядкування. Н. Булгакова переконливо доводить, що структура лексичного значення словесного ярлика (як маркера мовного насилля) «вирізняється наявністю специфічного («ярличного») конотативного компонента зі значенням «ворог», «вороже», «чуже суспільній свідомості», який витісняє денотативний компонент, в результаті чого лексема набуває смислу, неідентичного значенню слова в системі мови» [2, с. 12].

Щодо конвенційних норм у контексті певної культури, то можна окреслити ще один аспект порушеної проблеми – канали соціального

впливу (література, телебачення, преса та ін.), які нерідко сьогодні продукують насильницькі стереотипи. Це дає підстави зробити висновок про те, що вивчення природи конфлікту, його причин, складників, мовних і мовленнєвих механізмів його породження уможлиблює формування в студентів мовленнєвої толерантності та умінь продукувати неконфліктогенні тексти (проблематика лінгвістичної конфліктології та еколінгвістики). Зауважимо, що кваліфікувати будь-яке висловлювання щодо прояву в ньому агресії можливо лише у контексті відповідної мовленнєвої ситуації (проблематика прагмалінгвістики).

Беручи до уваги вищевикладене, вважаємо за доцільне пропонувати студентам-філологам інформацію про параметри екологічного спілкування та порушувати питання про виокремлення дидактичної функції лінгвоекології, яка орієнтує викладача-філолога на укладання такої системи вправ з дисциплін лінгвістичного циклу, яка б не лише давала знання про мовні одиниці різних рівнів та їх ієрархічну взаємодію, а й про їхню функцію та прагматичний потенціал. Така система вправ має формувати в студентів уміння породжувати «емотивно коректні тексти та здатність адекватно сприймати особистісні, емоційні домінанти чужих текстів як відображення інших концептосфер та інших культур» [6, с. 25]. Інакше кажучи, виникає потреба навчати студентів екологічному спілкуванню. Н. Колосова запропонувала своєрідну формулу екологічності – «щира доброзичливість в етичній вербальній упаковці» [6, с. 25]. Йдеться про те, що мовець, уникаючи конфліктогенів (слів, дій (або бездіяльності), що можуть призвести до конфлікту [4]), здійснює вибір адекватних для передачі змісту засобів мови, орієнтованих на очікування співбесідника, що загалом гармонізує процес комунікації.

Отже, в освітньо-професійних програмах підготовки філологів обов'язковим має стати комунікативно орієнтований блок дисциплін (прагмалінгвістика, еколінгвістика, лінгвістична конфліктологія та ін.), який уможливить актуалізацію комунікативно-прагматичної основи навчання української мови, а також сприятиме виробленню в майбутніх філологів стратегій раціональної поведінки у конфліктному спілкуванні та гармонізації процесу комунікації загалом.

Список використаних джерел

1. Білоконенко Л. А. Проблематика конфліктології в сучасному мовознавстві. *Філологічні студії*. 2010. Вип. 4. С. 5–11.
2. Булгакова Н. Е. Словесные ярлыки как средство языкового насилия (на материале российского политического дискурса XX – начала XXI века) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 – русский язык. Красноярск. 2013. 20 с.
3. Денисова С. П. Нові об'єкти лінгвістики: міф чи реальність? *Актуальні проблеми іноземної філології: лінгвістика та літературознавство* : міжвузівський збірник наукових статей. Бердянськ : БДПУ, 2012. Вип. VII. С. 6–14.
4. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 456 с.
5. Иванова Е. В. Экологическое сознание и эколингвистика. *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*. Челябинск : ООО Элит-Печать, 2012. № 7. С. 248–258.
6. Колосова Н. Г. Экологическая функция эмоций. *Электронный научно-образовательный журнал ВГСПУ «Грани познания»*. Февраль. 2015. № 1(35). С. 22–28. URL: www.grani.vspu.ru.
7. Копнина Г. А. Речевое манипулирование : учебное пособие. Москва : Флинта : Наука, 2007. 176 с.
8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 710 с.
9. Скакун І. О. Перспективи антропоцентризму в сучасній науковій картині світу. *Актуальні проблеми філософії та соціології* : науково-практичний журнал. Одеса : Гельветика, 2015. № 5. С. 193–196.
10. Сковородников А. П. Лингвистическая экология : проблемы становления. *НДВШ. Филологические науки*. 1996. № 2. С. 64–69.
11. Стернин И. А. О понятии эффективного общения. *Преподавание культуры общения в средней школе*. Воронеж, 1995. С. 5–9.
12. Троц Е. В. Экологическая лингвистика в кругу гуманитарных наук. *Studia philologica*. 2013. Вип. 2. С. 91–94.
13. Формановская Н. И. Речевое общение : коммуникативно-прагматический подход. Москва : Русский язык, 2002. 216 с.
14. Шляхов В. И., Никонов А. Л. Эколингвистика и проблема экологии языка в русскоязычном речевом пространстве. *Пространство и время*. 2011. № 4 (6). С. 138–144.